

14.3. KLO 15.00
MUSIIKKITALO

JUKKA-PEKKA SARASTE
KAPELLIMESTARI

ELENA PANKRATOVA
SOPRAANO

MIKHAIL PETRENKO
BASSO

Dmitri Šostakovitš:

Sinfonia nro 14 op. 135 52 min

1. *Adagio. De profundis*
2. *Allegretto. Malagueña*
3. *Allegro molto. Lorelei*
4. *Adagio. Itsemurha*
5. *Allegretto. Vartiossa I*
6. *Adagio. Vartiossa II*
7. *Adagio. Santén vankilassa*
8. *Allegro. Zaporozhen kasakoiden vastaus Konstantinopolin sulttaanille*
9. *Andante. Oi Delvig, Delvig!*
10. *Largo. Runoilijan kuolema*
11. *Moderato. Loppulaulu*

VÄLIAIKA 20 MIN

Pjotr Tšaikovski:

Sinfonia nro 6 h-molli "Pateettinen" op. 74 45 min

1. *Adagio – allegro non troppo*
2. *Allegro con grazia*
3. *Allegro molto vivace*
4. *Finale: Adagio lamentoso*

Väliaika n. klo 15.55. Konsertti päättyy n. klo 17.10.

DMITRI ŠOSTAKOVITŠ: SINFONIA NRO 14 SOPRAANOLLE, BASSOLLE, JOUSIORKESTERILLE JA LYÖMÄSOITTIMILLE OP. 135

“Minä kannatan järkipäristä suhtautumista kuolemaan. Sitä pitäisi ajatella enemmän. Pitäisi tottua ajatukseen kuolemasta. Ei pidä suostua siihen, että kuolemanpelko yllättää arvaamatta. Tästä pelosta on tehtävä tuttu... Luulen, että jos ihmiset alkaisivat ajatella kuolemaa aiemmin, he tekisivät vähemmän tyhmyyksiä.” (Dmitri Šostakovitš)

2 Kuolema kulki Dmitri Šostakovitšin (1906–1975) kanssa vallankumouksen, kahden maailmansodan, nälänhädän ja Stalinin puhdistusten halki. 1960-luvulla kuolema alkoi harventaa ystäväjoukkoa sekä lähestyä säveltäjää sydänkohtausten ja onnettomuuksien kautta. Vuonna 1962 Šostakovitš orkestroi Musorgskin *Laulut ja tanssit kuolemalle* ja innostui aiheesta. Neljästoista sinfonia valmistui vuonna 1969.

Teoksen vastaanotto oli hämmäntynyt ja säveltäjää katkeroitti vanhojen tukijoiden epärointi kliinisesti paljastetun aiheen edessä: *“He halusivat, että finaali olisi lohduttava. Kuolema on muka vain alku. Mutta se ei ole alku, vaan todellinen loppu. Sen jälkeen ei tule mitään, ei yhtään mitään.”*

Sinfonia nro 14 op. 135 sopraano- ja bassosolistille, jousille ja lyömäsoittimille koostuu yhdestätoista runosta (Garcia Lorca, Apollinaire, Küchelbecker, Rilke), mutta jäsenyytä viisiosaiseksi kokonaisuudeksi. Esikuvana voi pitää Mahlerin sinfonista laulusarjaa *Das Lied von der Erde*. Neljästoista sinfonia on omistettu Benjamin Brittenille, jonka unen eri aspekteja kartoittava *Nocturne*-laulusarja on myös sinfonian taustavaikuttaja.

Lyömäsoitinten käyttö yhdistää Šostakovitšin kolmea viimeistä sinfoniaa, mutta neljännessätoista niiden symbolinen rooli ajan mittaajina on korostunut. Jousistoa on käsitelty virtuoosisesti runsain diviisein, mutta sointi on silti askeettinen. Laulustemat ankkuroivat musiikin toonaalisuuden piiriin, vaikka Šostakovitš hyödyntää myös sarjallista tekniikkaa ja ope-roi rivimäisillä teemoilla, jotka rakentavat teoksen sisäistä viiteverkostoa.

Sinfonian avaavassa johdannossa, Federico Garcia Lorcan *“De profundik- sessa”* korkealla kiirivät viulut ja matalalla resitoiva bassoääni kertovat sadasta rakastavaisesta, jotka uinuvat Andalusian kuivan mullan alla. *“Malagueñassa”* kuolema käynnistää hyökkäyksen, kalmaisen kapakkakerroksen, joka sopraanon leiskuvana tulkintana iskee ja viiltää ironisena *danse macabrena*.

Infernaalisen tanssin viimeisistä sivalluksista käynnistyy oopperakohtausta muistuttava *“Lorelei”*, jossa kultatukkainen vedenneito rimpuilee vainoajansa kynsissä. Pirstoutunut jousisatsi ja kolkkoina kahtaavat lyömäsoittimet avustavat bassoa tämän ajaessa Lorelein itsemurhaan. Kuolinkelloihin liittyy lopussa kellopelin ja vibrafonin ylimaallinen sointi.

Hidasta osaa jatkaa *“Itsemurhan”* sel- lon säestämä sopraanosoolo, joka kertoo kolmesta tuulen riepottelemasta liljasta ristittömällä haudalla. Herkkä kehtolaulu riistäytyy irstäväksi painajaisnäyksi, kun tekoon liittyvä ahdistus ja äärimmäisyys purkautuvat. Kuolinkellojen jälkeen laulu kaiku hylättynä ja järkkyyneenä.

Ensimmäisessä maailmansodassa haavoittuneen Guillaume Apollinairesn sota- ja kuolemankuvissa on samaa ekspressionistista säälimättömyyttä kuin Egon Schielen, Otto Dixin tai Oskar Kokoschkan maalauksissa. Šostakovitšin musiikillinen vastine on tinasotilaiden marssi kohti tuhoa vailla kunniaa.

”Vartiossa I” -runon tarina juoksuhaetaan kuolevasta sotilaasta, väkivallan pelinappulasta, on scherzomaisen pilkallinen. Ironinen teema jatkuu seuraavassa laulusa ”Vartiossa II”, jossa kohtelias basso yrittää saada raiteiltaan suistuvan sopraanon poimimaan pudottamansa sydämen.

Basson monologi ”Santén vankilassa” on hallusinatorisissa sävyissään teoksen kiintopisteitä. Surrealistinen tunnelma muistuttaa Apollinairesn kohtalosta: runoilija joutui oikeasti tyrmään epäiltyinä Mona-Lisan varastamisesta Louvrestä. Yksinäisyys, alastomuus, minuuden riisto ja mielen hajoaminen tekevät vankilasta kuoleman esikartanon. Orkesterin hiippaillevan välisoiton aikana voi kuulla kalkittujen muurien rapisevan.

Šostakovitš ei kaunistele kuolemaa, mutta ilman vastarintaa sinfonia ei pääty. ”Zaporozhen kasakoiden vastaus Konstantinopolin sulttaanille” on venäläisyleisölle tuttu Repinin maalauksesta. Kaikille tappajille ja murhamiehille osoitetun herjauksen rempseä tyyli on peräisin Šostakovitšin kolmannestatoista sinfoniasta.

Sinfonian loppu tiivistyy yhä omakoh- taisemmaksi. Romanttiseksi kevennetty jousisatsi valmistelee 1820-luvun dekabristirunoilija Wilhelm Küchelbeckerin idealistista tilitystä (Oi Delvig, Delvig!), joka suree taiteen ja luovuuden kohtaloa roistojen hallitsemassa maailmassa. Runo luo ikuisen yhteyden taiteen palvelijoiden

välille Küchelbeckeristä Šostakovitšiin ja Britteniin. *Ars longa, vita brevis.*

Rainer Maria Rilken ”Runoilijan kuolemassa” aihe syvenee ja korkealla hiipivät viulut teoksen alusta palaavat. Runoilija on kaikissa meissä, maisemassa, vesissä ja niityissä; runoilijan kuolema on meidän kaikkien kuolemaa. Sopraanomelodia ja jousisatsi vuotavat kuiviin säe säkeeltä.

Loppulaulussa (Rilke) kuolema on kaikivoipa tyranni, joka tanssahtelee joukosamme: *”Me olemme sen omat nauravin suin. Juuri kun luulemme elävämme rikkainta elämää, se itkee sisimmässämme.”* Kuolema lyö musiikin tylysti poikki, eikä päätöksestä voi valittaa.

Neljästoista sinfonia on sävelletty venäjäksi, mutta Šostakovitš hyväksyi myös teoksen monikielisen version, editoiden jonkin verran musiikkia saksan kieleen istuvaksi.

PJOTR TŠAIKOVSKI: SINFONIA NRO 6 H-MOLLI OP. 74, “PATEETTINEN”

Pjotr Tšaikovski (1840–1893) oli 1890-luvun alussa uransa huipulla. Hänet oli nimetty Ranskan akatemiaan, promo-voitu kunniatohtoriksi Cambridgessä ja hän esiintyi kapellimestarina ympäri Eurooppaa ja Yhdysvalloissa. Saatuaan kuudennen sinfoniansa op. 74 elokuussa 1893 valmiiksi hän kertoi läheisilleen ja kustantajalleen säveltäneensä parhaan ja vilpittömimmän teoksensa.

Sinfonia oli 1800-luvulla leimallisesti keskieuropalainen lajityyppi, johon muut kulttuuripiirit eivät aina olleet tervetulleita. Kuulijat olivat ihastuneet Tšaikovskin sinfonioiden tunteikkuuteen, suorapuheisuuteen ja taidokkaaseen orkesterinkäsittelyyn, joita monet kriitikot pitivät taas esimerkkeinä pinnallisuudesta. Kuudennessa sinfoniassaan Tšaikovski uudisti radikaalisti sinfoniakonseptinsa kajoamatta varsinaisesti neliosaiseen rakennelmaan.

Sinfonioiden ensimmäinen osa on yleensä sonaattimuotoinen, usein kahden teeman esittelyyn, kehittelyyn ja kertaukseen nojaava draama. Tšaikovski antoi tällä prosessille h-molli-sinfoniassaan uuden sisäl-
lön. Fagottisoolo esittelee pääteeman hitaassa ja synkässä johdannossa (Adagio) kuin tietään etsien. Jouset tarttuvat teemaan nopeassa päätaitteessa (Animato) ja vievät sen ensimmäiseen huippuunsa. Tila jää nyt kaikkien tunnistamalle, jousien onnea huokuvalla sivuteemalle, jonka kertauksia Tšaikovski muuntelee elegantisti.

Sivuteema hiipuu hiljaisuuteen klarinetin (ja bassoklarinetin) soolossa, johon kehittelyjakso (Allegro non troppo) iskee kuin mestauskirves. Kun sivuteema ka-

jahtaa räikeänä trumpeteissa käy selväksi, että kehitys on viemässä päin helvettiä. Tšaikovski on dramatisoinut sonaattimuodon oopperamaiseksi spektaakkeliiksi, jossa äärimmilleen venytetty dynamiikka – ppppp:sta ffff:oon – kuvastaa enemmän mielentilaa kuin pelkkää volyyymiä. Samalla tavoin musiikin temponvaihtelut ja uloskirjoitettu rubato on tarkoitettu elollistamaan jokainen vaihe reaaliaikaiseksi tahtumaksi.

Ensimmäisen hyökkäysaallon jälkeen kuultava pasuunoiden repliikki on peräisin ortodoksisen muisto- ja hautajaispalveluksen, panihidan, kontakista ”Saata, oi Kristus, Sinun palvelijaisi sielut lepoon pyhien joukkoon”. Tšaikovskin Venäjällä se oli yhtä yleinen kuin Suvivirsi Suomessa. Veisu voitiin ymmärtää viitteeksi kuolemaan myös ilman viitettä hengellisyyteen. Osan lopussa pääteema on sommiteltu vakaaksi surumarssiksi.

Toisena ja kolmantena osana on kaksi karakterinumeroa. Toisen osan viisijakoisessa valssissa (Allegro con grazia) ennakoidaan stravinskimaista rytmijattelua. Valsi, jota ei oikein pysty tanssimaan, tekee salonkinostalgiaista epätodellista. Päähuomion vie välitaite (Con dolcezza e flebile), patarummun ja bassojen ”sydämenlyöntejä” vasten laskeutuva melodialinja, joka kertoo onnen siirtyneen muistojen joukkoon.

Kolmannessa osassa Tšaikovski pe-laa scherzo- ja marssielementeillä. Katkeamattomassa trioliliikkeessä etenevä scherzoaihe luovuttaa osan edetes-sä tilaa pisteelliselle marssille, joka voi-tonvarmuudestaan huolimatta ei pysty

JUKKA-PEKKA SARASTE

muuntumaan, ainoastaan lisäämään voimaa. Se alleviivaa sinfonian ristiriitaa ulkoisen ja sisäisen maailman välillä: kaikessa komeudessaankaan marssi ei johda minnekään. Lopussa marssiaihe on miltei nielaissut scherzoaiheen, jonka triolit kaikevat vielä päätöshetkeissä.

Kuudennen sinfonian radikaalein ratkaisu on ilman taukoa seuraava hidas fiinaali (Adagio lamentoso). Se käynnistyy murheen murtamana, teema hajautettuna jousistoon. Musiikki nousee aaltoliikkeessä uljaisiin huippuihin, mutta kaivaa tunnevoimansa syvältä ahdistuksen syövereistä. Viimeisellä kerralla sävelmä sortuu, pasuunakoraali lyö rimpuilulle sineitin ja matalat jouset saattavat teoksen h-mollin hiljaisuuteen.

Tšaikovski johti kuudennen sinfonian kantaesityksen Venäläisen musiikin seuran konsertissa Pietarissa 28.10.1893. Varovaisesta vastaanotosta huolimatta hän oli edelleen vakuuttunut teoksestaan. Modest-veljensä ehdottomaan lisänimeen ”Pateettinen” (”Patetitšeskaja”) hän suhtautui myötämielisesti, mutta lähetti partituurin kustantajalleen painettavaksi ilman sitä.

Yhdeksän päivää kantaesityksen jälkeen Tšaikovski kuoli. Siitä käynnistyivät arvailut Tšaikovskin viimeisen sinfonian luonteesta ja tarkoituksesta. Säveltäjän virallinen kuolinsyy oli saastuneen veden juomisesta seurannut kolera. On esitetty myös, että hän olisi myrkyttänyt itsensä tahallaan, esimerkiksi aatelisraadin esittämien homoseksualismisyytösten vuoksi. Säveltäjän luonnoksista käy ilmi, että sinfonian aiheena oli kamppailu elämästä ja kuolemasta. Mutta mikään ei silti viittaa siihen, että hän sinfoniaa säveltäessään olisi suunnitellut omaa loppuaan.

Jukka-Pekka Saraste on vakiinnuttanut asemansa yhtenä sukupolvensa huomattavimmista kapellimestareista. Hän on ollut kiinnitettyä ylikapellimestariksi orkestereihin Suomessa, Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ja on omien orkestereidensa lisäksi esiintynyt vierailijana monissa maailman huippuorkestereissa.

Saraste oli Radion sinfoniaorkesterin ylikapellimestari 1987–2001 ja on nykyisin RSO:n kunniakapellimestari. Hän on lisäksi toiminut ylikapellimestarina 1987–1991 Skotlantilaisessa kamariorkesterissa, 1994–2001 Toronton sinfoniaorkesterissa, 2006–13 Oslon filharmonikoissa (jonka historian ensimmäiseksi kunniakapellimestariksi hänet sen jälkeen nimitettiin) ja viimeksi 2010–19 Kölnin WDR-sinfoniaorkesterissa.

Saraste oli 1983 yhdessä Esa-Pekka Salosen kanssa perustamassa kamariorkesteri Avantia. Hän on toiminut 2002–05 Lontoon BBC-sinfoniaorkesterin päävierailijana ja 2008–11 Sinfonia Lahden taiteellisenä neuvonantajana. Hän on myös perustanut Suomalaisen kamariorkesterin ja on sen ja Tammissaaren kesäkonserttien taiteellinen neuvonantaja.

Sarasteen ohjelmisto ulottuu klassisista oman aikamme musiikkiin, ja hän on johtanut suuren määrän kantaesityksiä. Sarasteen useiden kymmenien levyjen laajuinen diskografia sisältää WDR-orkesterin kanssa kaikki Beethovenin ja Brahmsin sinfoniat sekä mm. Brucknerin, Mahlerin, Stravinskyn ja Schönbergin musiikkia. Muista levytyshankkeista tärkeimpiin kuuluvat Sibeliuksen ja Nielsenin sinfonioiden kokonaislevytykset RSO:n kanssa.

ELENA PANKRATOVA

MIKHAIL PETRENKO

Venäläinen Elena Pankratova on nousut 2010-luvulla dramaattisten sopraanujen kansainväliseen eliittiin. Hän esiintyy arvostetuimmissa oopperataloissa kuten Pietarin Mariinski-teatterissa, Lontoon Covent Gardenissa, Milanon La Scalassa, Berliinin Staatsoperissa, Dresdenin Semper-oopperassa ja Baijerin valtionoopperassa.

Jekaterinburgissa syntynyt Pankratova opiskeli Pietarin konservatoriossa ja täydensi opintojaan Italiassa Renata Scotton johdolla. Hänen kansainvälinen läpimurtonsa koitti 2010 Firenzen Maggio Musicale -festivaalilla Zubin Mehtan johtamassa Straussin *Nainen ilman varjoa* -oopperassa Värjärin vaimon roolissa. Vuonna 2016 Pankratovasta tuli Bayreuthin Wagner-juhlien historian ensimmäinen venäläinen dramaattinen sopraano, rooleinaan 2016-19 *Parsifalin* Kundry ja vuodesta 2019 lähtien *Lohengrinin* Ortrud.

Pankratovan oopperaohjelmistossa ovat olleet Straussin Värjärin vaimon ja *Elektran* nimiosan lisäksi mm. Beethovenin Leonore, Verdin Amelia ja Leonora (*Kohtalon voima* ja *Trubaduuri*), Puccinin *Tosca* ja *Turandot* sekä monet Wagner-roolit kuten Senta, Venus, Ortrud, Siegliende, Kundry ja kuluvalle kaudella uutena roolina mukaan tulleet *Ringin* Brünnhilde.

Pankratova esiintyy myös aktiivisesti konserttilaulajana, ohjelmiston kiitettynä teoksina mm. Pergolesin ja Rossinin *Stabat materit*, Šostakovitšin 14. sinfonia, Mahlerin toinen ja kahdeksas sinfonia sekä Musorgskin *Kuoleman lauluja ja tansseja*, jonka alkuperäisversion levytys 2014 oli ehdolla saksalaisten levykriitikkojen palkintoon.

Venäläinen Mikhail Petrenko on tämän hetken kysytyimpiä bassoja. Hän kuuluu Pietarin Mariinski-teatterin solistikuntaan mutta kiertää lisäksi oopperataloissa ja konserttilaulajana eri puolilla maailmaa ja tekee yhteistyötä monien aikamme arvostetuimpien kapellimestarien kanssa.

Jo opiskellessaan Pietarin Rimski-Korsakov-konservatoriossa Petrenko liittyi Mariinski-teatterin nuorten laulajien akatemiaan ja on kuulunut vuodesta 1998 lähtien Mariinski-teatterin solistikuntaan, jossa hän on laulanut yli 30 roolia. Hänet on palkittu monissa laulukilpailuissa, ja kansainvälinen läpimurto koitti 2004, kun hän lauloi *Valkyyrian* Hundingin roolin Berliinin Staatsoperissa Daniel Barenboimin johdolla. Sittemmin hän on esiintynyt eurooppalaisten huippunäyttämöiden lisäksi useaan kertaan mm. New Yorkin Metropolitanissa.

Petrenkon ohjelmistoon kuuluu suurten venäläisten roolien (mm. *Boris Godunovin* ja *Hovanštšinan* nimiosat) lisäksi monia keskeisiä Mozartin (Sarastro, Leporello, Don Giovanni, Figaro), Verdin (Filip II, Ramfis, Zaccaria, Fiesco, Ferrando) ja Wagnerin oopperoiden (Hunding, Hagen, Wotan, Heinrich) rooleja. Hänen levytyksiinsä kuuluvat mm. *Valkyyria* Gergijevin johdolla, Gounod'n *Romeo ja Julia* Nezet-Seguinin johdolla ja Rahmaninovin *Kellot* Simon Rattlen johtamien Berliinin filharmonikkojen kanssa. Hän esiintyy myös *Don Giovannin* elokuvaversiolla Leporellona.

RADION SINFONIAORKESTERI

Radion sinfoniaorkesteri (RSO) on Yleisradion orkesteri, jonka tehtävänä on tuottaa ja edistää suomalaista musiikkikulttuuria. Orkesterin ylikapellimestari on Hannu Lintu.

Radio-orkesteri perustettiin vuonna 1927 kymmenen muusikon voimin. Sinfoniaorkesterin mittoihin se kasvoi 1960-luvulla. RSO:n ylikapellimestareita ovat olleet Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste ja Sakari Oramo. Hannun Linnun kauden päätyttyä keväällä 2021 ylikapellimestarina aloittaa Nicholas Collon.

Suurten klassis-romanttisten mestarteosten ohella RSO:n ohjelmisto sisältää runsaasti nykymusiikkia ja orkesteri kantaesittää vuosittain useita Yleisradion tilausteoksia. RSO:n tehtäviin kuuluu myös koko suomalaisen orkesterimusiikin taltioiminen kantaneuvoille Yleisradion arkistoon. Kaudella 2019–2020 orkesteri kantaesittää neljä Yleisradion tilaamaa teosta. Lisäksi ohjelmassa on Yleisradion ja Helsingin juhlaviikkojen suurtuotanto, Schumannin *Kohtauksia Goethen Faustista*. Erityisaseman saavat myös Dmitri Šostakovitšin keskikauden

sinfoniat ja konsertot. Toista kertaa järjestettävällä RSO-festivaalilla kuullaan Magnus Lindbergin uutuuksia ja suurteoksia. Kapellimestarivieraiksi saapuvat mm. Esa-Pekka Salonen, Herbert Blomstedt, Jukka-Pekka Saraste ja Sakari Oramo ja solisteina debytoi joukko kotimaisia nuoria.

RSO on levyttänyt mm. Mahlerin, Bartókin, Sibeliuksen, Hakolan, Lindbergin, Saariahon, Sallisen, Kaipaisen ja Kokkosen teoksia. Orkesteri on saanut levytyksistään Gramophonen kahdesti - Lindbergin klarinettikonserton levytyksestä 2006 sekä Bartókin viulukonsertton levytyksestä 2018. Muita tunnustuksia ovat mm. BBC Music Magazine Award, Académie Charles Cros ja MIDEM Classical Award. Sibeliuksen sävelrunoja ja lauluja sisältävä levy palkittiin International Classical Music -palkinnolla (ICMA) 2018. Kotimaisen EMMA-palkinnon RSO on saanut 2016 ja 2019.

RSO konsertoi säännöllisesti ympäri maailmaa. Kaudella 2019–2020 orkesteri tekee Hannu Linnun johdolla kiertueet Keski-Eurooppaan ja Japaniin.

RSO:n konsertit lähetetään suorina lähetyksinä Yle Areenassa ja Yle Radio 1:ssä sekä taltioiteina Yle Teemalla ja Yle TV1:ssä.

**HUOMIOITHAN YLIHERKKYYDESTÄ KÄRSIVÄT
KANSSAKUULIJAMME, VÄLTTÄISITKÖ VOIMAKKAIDEN
TUOKSUJEN KÄYTTÖÄ KONSERTISSA.
KIITOS!**